

ธุรกิจชุมชน : ตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่

*จุลศักดิ์ ชาญณรงค์

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งซึ่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับหลายๆ ประเทศในภูมิภาค ดังนั้น แนวทางการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักจึงถูกมองว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จและเป็นสิ่งที่ควรเร่งรัดให้มีการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว ดำรงอยู่สืบไป อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังปี 2539-2540 ที่เริ่มมีวิกฤตทางเศรษฐกิจอันส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนโดยส่วนใหญ่ ความสงสัยในแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาจึงเกิดขึ้น อาจเรียกได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาได้มีการเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดหนึ่งไปสู่อีกแนวคิดหนึ่ง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากระบบความคิดที่อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ไปสู่ระบบคิดที่อาศัยทฤษฎีสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะก่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม มิใช่เพียงแต่มุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจเท่านั้น ดังนั้นเศรษฐศาสตร์กระแสรอง เช่น ทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงปรากฏขึ้นหรือเกิดเป็นกระแสมาขึ้น

ทั้งนี้แนวคิดต่างๆ จึงอาจกล่าวได้ว่ามีทัศนะอยู่ 2 ด้าน ด้านหนึ่ง คือ กระแสคัดค้านเศรษฐกิจกระแสหลักและด้านหนึ่ง คือ การพยายามปรับตัวให้เข้ากับกระแสการพัฒนากระแสหลัก ผู้เขียนเห็นว่าสำหรับประเทศไทย การพยายามปรับตัวให้เข้ากับกระแสจะเป็นหนทางที่เหมาะสมกว่า เพราะในปัจจุบันแนวคิดการพัฒนากระแสหลักหรือแบบทุนนิยมถือว่ายังคงครอบครองวิถีชีวิตของประชาชนอยู่ และแนวทางซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาตามแนวคิดดังกล่าว ก็คือ การพัฒนาคนโดยการเพิ่มขีดความสามารถและพลังของชุมชนในการจัดการหรือบริหารชุมชนของตนเอง เพราะชุมชนถือได้ว่าเป็นรากฐานหลักของการพัฒนา (มิใช่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายของการพัฒนา) เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของประเทศอย่างยั่งยืน

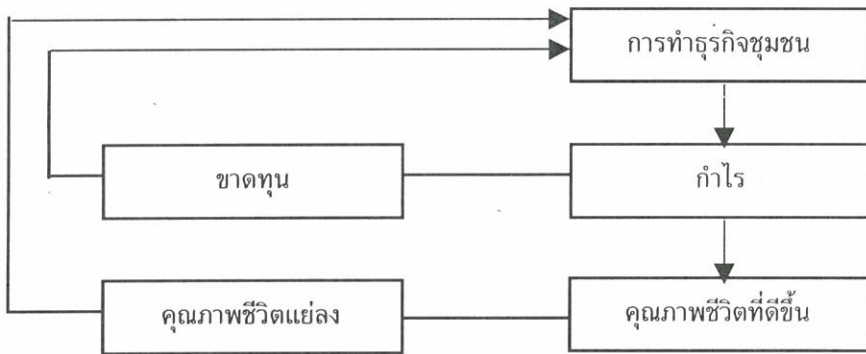
วิถีทางหนึ่งก็คือการให้คนในชุมชนได้รู้จักเรียนรู้ที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันเป็นเจ้าของ และร่วมกันรับผลในการทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของตนเอง (ชุมชน) และส่วนรวม (ประเทศชาติ) ซึ่งทั้งนี้กิจกรรมการทำธุรกิจหรือกิจกรรมการค้าขายการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้กำไร จึงเป็นกิจกรรมที่มองเห็นผลเป็นรูปธรรม

ที่น่าจะเหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน กลวิธีดังกล่าวเรียกว่า “ธุรกิจชุมชน”

ธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชนแนวคิดทางสังคมรูปแบบใหม่ที่อาจเรียกว่าวิสาหกิจชุมชน ซึ่งนักวิชาการมีความเห็นว่าการว่าธุรกิจมักนำไปใช้กับการประกอบกิจกรรมของเอกชนที่เน้นแต่เพียงการแสวงหากำไรมากกว่าส่วนคำว่าวิสาหกิจมักเกี่ยวข้องกับเรื่องของรัฐ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่เน้นผลกำไรที่เป็นตัวเงิน แต่เป็นการส่งเสริมและการจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ดังนั้นคำว่าวิสาหกิจชุมชนจึงดูเป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งกว่า ถึงแม้ในปัจจุบันยังไม่มียุติว่าควรใช้คำใดจึงจะเหมาะสม อย่างไรก็ตามก็ตีความเห็นว่าความสำคัญมิใช่อยู่ที่การเลือกใช้คำใดคำหนึ่งแต่อยู่ที่การพยายามเข้าใจสาระสำคัญของแนวคิดดังกล่าว ซึ่งในส่วนของผู้เขียนเห็นว่าธุรกิจชุมชนก็คือกิจกรรมของชุมชนที่ทำธุรกิจ

กิจกรรมนั้นอาจจะมิได้รับเริ่มจากชุมชน เช่นเกิดจากการสนับสนุนของภาครัฐ หรือเอกชนแต่เมื่อได้เริ่มดำเนินการแล้ว จักต้องมีความรับผิดชอบ ความเป็นเจ้าของต่อผลที่เกิดจากการดำเนินงานของประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ ดังนั้นความเป็นเจ้าของร่วมกัน จึงเป็นจุดเน้นสำคัญของแนวคิดดังกล่าว นอกจากนี้เมื่อกิจกรรมที่ชุมชนนั้นทำเป็นธุรกิจ จึงต้องมีเรื่องของกำไรเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งประเด็นนี้ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญเช่นเดียวกันเพราะถ้าไม่มีกำไรก็มิใช่ธุรกิจ ฉะนั้นธุรกิจจำต้องมีกำไรแต่สำหรับธุรกิจชุมชนกำไรอาจมิใช่เพียงนำพาไปสู่ความก้าวหน้าทางธุรกิจโดยทั่วไปแต่กำไรดังกล่าวจักต้องมีการแบ่งสรรให้สมาชิกของชุมชนอย่างแท้จริง ดังเช่นกำไรดังกล่าวอาจไม่ต้องออกมาในรูปของตัวเงินเท่านั้นแต่อาจเป็นการสร้างรายได้สร้างงานให้แก่คนในชุมชนจึงจะถือว่าเป็นธุรกิจชุมชนที่แท้จริง ทั้งนี้อาจวาดเป็นภาพให้เห็นได้ชัดเจนดังนี้

ดังนั้นสำหรับผู้เขียนการเลือกใช้คำว่าธุรกิจชุมชนจึงน่าจะมีน้ำหนักมากกว่า

แนวพระราชดำรินำมาประยุกต์ใช้

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดทฤษฎีใหม่ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ถ้าจะกล่าวในเชิงเปรียบเทียบแล้วเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าเป็นแนวคิดและเป็นปรัชญา ส่วนแนวคิด

ทฤษฎีใหม่ถือว่าเป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้มีพระราชดำรัสตั้งตั้งแต่ปี 2517 ที่ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก แต่เพียงอย่างเดียว น่าจะมีผลกระทบในแง่ลบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนโดยรวม จึงทรงเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีลักษณะ

ของการพอมือพอใช้ของประชาชนอันต้องกระทำในเบื้องต้น ต่อมาเมื่อมีพื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงค่อยสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น อย่างไรก็ตามพระราชดำริดังกล่าวยังคงเป็นเพียงเศรษฐศาสตร์กระแสรองในสังคมตามความหมายของการยอมรับขนาดของกิจกรรม และมูลค่าในระบบเศรษฐกิจที่ถูกครอบงำจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือ ที่ถูกเรียกวาลัทธิเสรีนิยมอันเป็นแนวคิดที่เน้นเพียงเรื่องของการค้า การลงทุน และการบริการระหว่างประเทศที่ทั้งภาครัฐ องค์กรธุรกิจต่าง ๆ รวมถึงสถาบันการศึกษา ยังคงผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ และเชื่อถือความถูกต้องของการพัฒนาตามกระแสหลัก จนเมื่อภายหลังเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาปรับให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น แนวคิดทฤษฎีใหม่ ซึ่งมีพระราชดำริเมื่อปี 2537 ทฤษฎีใหม่เป็นแบบแผนการพัฒนาที่เสนอใช้ในการแก้ปัญหา การหาเลี้ยงชีพของเกษตรกรรายย่อยโดยใช้ความรู้ ความเข้าใจ ในความจริงทางกายภาพ ชีวภาพ โดยเฉพาะน้ำและดิน ความจริงทางสังคม วัฒนธรรม จริยธรรม มาจัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกับเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ลดการพึ่งพาจากกลุ่มภายนอก (อำพล เสนาณรงค์, 2542)

หลักการสำคัญที่อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีใหม่นี้มีความ “ใหม่” ก็คือการปรับเปลี่ยนความคิดอย่างสิ้นเชิง ยอมสละพื้นที่ 1 ใน 3 เพื่อการสร้าง แหล่งน้ำ คือบ่อเก็บน้ำไว้ใช้ให้เพียงพอ ต่อการเพาะปลูกตลอดปี รวมทั้ง ไม่ให้ปลูกพืช ชนิดเดียวกันทั้งพื้นที่ ควรปลูก พืชยืนต้น ไม้ผล ผสม ผสม ไปกับการปลูกข้าวเพื่อให้มีการผลิตเก็บกินตลอดปี

แนวการพัฒนาชีวิตและอาชีพตามแนวคิดทฤษฎีใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริไว้ 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 การผลิต ชั้นที่ 2 การรวมพลังกันในกลุ่มหรือสหกรณ์ และชั้นที่

3 การร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน ดังจะกล่าวโดยสังเขป ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง - พื้นฐานสำคัญ คือพื้นที่ทำการเกษตรต้องมีค่อนข้างน้อยประมาณ 15 ไร่ ค่อนข้างยากจน จำนวนสมาชิก ปานกลาง (ไม่เกิน 6 คน) อยู่ในเขตใช้น้ำฝนเป็นธรรมชาติ ฝนไม่ชุกมากนัก ดินมีสภาพขุดสระเก็บน้ำได้ ในระยะแรกจะผลิตพอเลี้ยงตัวได้ แต่ต้องกินอยู่อย่างประหยัด มีความขยันสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับเพื่อนบ้าน หลักการที่สำคัญของการปฏิบัติ คือ รู้จักการบริหารและจัดการดินและน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกับการบริหารเวลา เงินทุน และกำลังคน ผลจากการที่ได้ทรงคิดและคำนวณ พระองค์ได้ทรงแนะนำ ให้แบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน ร้อยละ 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งร้อยละ 30 ส่วนแรก ใช้ขุดสระสำหรับเก็บน้ำฝนธรรมชาติ เพื่อใช้ในยามแห้งแล้ง ร้อยละ 30 ส่วนที่สอง ใช้ปลูกข้าว เนื่องจากทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย ร้อยละ 30 ส่วนที่สามให้ปลูกพืชสวนไม้ยืนต้น และพืชไร่อย่างผสมผสาน เพื่อช่วยในการกระจายเงินทุน แรงงาน น้ำ และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ และร้อยละ 10 เป็นที่อยู่อาศัย ถนน ที่ดิน และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง - เมื่อการทำเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่หนึ่ง มีรายได้มากขึ้นเกษตรกรจำเป็นต้องปรับปรุงตนเอง รวมกลุ่มกันในรูปกลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรงกันทำงานในด้านต่าง ๆ เช่น การผลิต (เตรียมดิน ชลประทาน พันธุ์พืช ฯลฯ) การตลาด (การจำหน่ายผลผลิต ยุ้ง ฯลฯ) การศึกษา (โรงเรียน ศูนย์การศึกษา ฯลฯ) เป็นต้น

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม - เมื่อกิจกรรมขั้นที่หนึ่ง และสองเจริญขึ้น จำเป็นต้องพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีก โดยติดต่อกับแหล่งเงินทุน เช่น ธนาคาร ภาคเอกชน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยกันลงทุน จัดตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ ทั้งนี้ฝ่ายเกษตรกร

และฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชน ก็จะได้รับประโยชน์ ทั้งสองฝ่าย ซึ่งเมื่อถึงขั้นตอนที่สาม เป็นการสร้าง และพัฒนาเครือข่ายระหว่างกัน (มิใช่การพึ่งพิง) ของคน ภายในชุมชน และกลุ่มภายนอก ซึ่งก็คือแนวทางการ ประกอบธุรกิจชุมชน ในด้านสินค้าเกษตรนั่นเอง

การเป็นธุรกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาการดำรงชีวิตที่ปรับใช้ได้กับทุกภาคการผลิต โดยให้การดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชน มีพื้นฐานอยู่ที่ความพอประมาณ และความมีเหตุผล หรืออยู่ในทางสายกลาง อันเป็นรากฐานของแนวคิด ธุรกิจชุมชนในปัจจุบัน ส่วนแนวคิดทฤษฎีใหม่ถือเป็น แนวทางปฏิบัติ หรือ แนวทางประกอบธุรกิจชุมชนใน ด้านสินค้าเกษตรนั่นเองหรือทั้งนี้ก็คือการขยายขอบเขต แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ทฤษฎีใหม่เป็นฐาน หรือแนวทางปฏิบัติ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าก็คือการทำกิจกรรม ของธุรกิจชุมชน ซึ่งหมายถึงธุรกิจที่ชุมชนมีส่วนร่วม เป็น เจ้าของร่วมกันในอันที่จะผลิตให้พอเพียงกับการบริโภค รวมทั้งสามารถสร้างเสริมศักยภาพในการแลกเปลี่ยน อย่างเกิดประสิทธิผล ซึ่งประสิทธิผลในที่นี้ก็คือผล ประโยชน์จากการผลิตนั้นจะต้องนำมาเป็นศักยภาพของ ชุมชนหรือก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนใน ชุมชนด้วย

ดังนั้นการเป็นธุรกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริ จึงสามารถแยกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

- การมีวิถีคิดแบบพอเพียง (แนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง)
- การปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติ (แนวทาง ปฏิบัติตามแนวคิดทฤษฎีใหม่)

ประเด็นแรก เรื่องของการมีวิถีคิดแบบ พอเพียง ซึ่งกล่าวไว้แล้วว่า พอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ และมีเหตุผลดังนั้น กิจกรรมธุรกิจ ชุมชนจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดดังกล่าว คือ ชุมชนจะต้องบรรลุถึงปัจจัยที่เป็นความจำเป็นแก่ชีวิต

ที่บังเกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้จึงต้องมีคามมั่นคง ทั้งทาง เศรษฐกิจสังคมและความเข้มแข็งทางการเมืองสำหรับ กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะเป็นสิ่งประกันได้ว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนจะมีความยั่งยืนหรือมีอยู่ตลอดไป หรือที่ พัทยา ว่องกุล (2542) เรียกว่า แนวคิดชุมชนธริปไตย อันเป็น แนวคิดที่เป็นการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมเป็นหลัก อันได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างทาง การเมือง บนรากฐานของภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พัฒนาการทางการเมืองในอดีต และโครงสร้างของชุมชนไทย ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าว ได้พยายามหลีกเลี่ยงความผิดพลาดของระบอบ ประชาธิปไตยเสรีนิยม (ทุนนิยม) ที่ก่อให้เกิดปัญหา ความเหลื่อมล้ำของประชากรจากการแข่งขันอย่าง ไร้ขีดจำกัดซึ่งจะตรงกับแนวคิดธุรกิจชุมชนที่มีได้ต่อต้าน กระแสทุนนิยมแต่พยายามปรับเปลี่ยนให้เข้ากับกระแส อย่างมีเหตุผล การที่ธุรกิจชุมชนจะมีพื้นฐานของความ พอประมาณและมีเหตุผลอย่างแท้จริงจึงอาจต้องใช้ แนวคิดชุมชนธริปไตยมาปรับใช้ โดยที่เน้นการปฏิรูป โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้รู้จักความเป็นเจ้าของ รู้จักพัฒนาตนเอง ริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งอาจใช้พื้นฐานของ ธริปไตยของชุมชนเข้ามาเป็นตัวเสริมให้รู้จักการปกครอง ตนเองจะได้รู้สึกว่าการบริหารของชุมชนนั้นพวกเขามี ความเป็นเจ้าของร่วมกันนอกจากนี้จะได้รู้จักการ ประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและบุคคลภายนอก ได้ด้วย ซึ่งโดยสรุปชุมชนจะต้องร่วมเป็นเจ้าของและ มีการปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองให้เป็นฐานรองรับ หรือเกื้อหนุนให้โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมมี ความมั่นคง

ประเด็นที่สอง คือ การปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติ ซึ่งถ้าใช้ทฤษฎีใหม่เป็นฐาน คือ ต้องมีการปฏิบัติเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งผู้เขียนอนุมานว่าเป็นขั้นตอนการพัฒนา แบบค่อยเป็นค่อยไป คือ การเริ่มจาก การพัฒนา ให้ตนเองอยู่รอด หรืออยู่ได้ ซึ่งตรงกับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ หนึ่ง คือ การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้เริ่มอยู่ได้

ด้วยตนเอง ลดการพึ่งพิงต่อนั้นขั้นที่สอง คือ เมื่อมีรายได้น้อยก็ต้องปรับปรุงตนเองมีการรวมกลุ่มในด้านต่าง ๆ คือ ต่อกจากอยู่รอดแล้วก็ว่าต้องอยู่ดี หรือมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ขึ้น มิใช่หยุดแค่เพียงความอยู่รอด เพราะนั่นจะเป็นการสวนกระแสการพัฒนาของประเทศชาติ ซึ่งจะทำให้บุคคลมิได้พัฒนาตนให้อยู่ดีได้ด้วย รวมทั้งไม่สามารถดำรงชีวิตอย่างผาสุกเท่าที่ควร ต่อกจากอยู่รอด อยู่ดีก็จำต้องอยู่อย่างเจริญด้วย ซึ่งจะตรงกับทฤษฎีใหม่ในขั้นที่สาม คือ นอกจากจะลดการพึ่งพิงจากภายนอก แล้วยังประสานประโยชน์กับภายนอกได้อีกด้วย อันเป็นการช่วยเหลือชุมชนของตนเอง ไปจนกระทั่งร่วมพัฒนาประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของประชาชนชาวไทยที่ต้องกระทำร่วมมือกัน ดังนั้นการทำธุรกิจชุมชนจึงเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะการกระทำดังกล่าวมิใช่เพียงแสวงหากำไรเพื่อความอยู่รอดของตนเองเท่านั้นแต่เป็นกิจกรรมที่สร้างความอยู่ดี และความอยู่เจริญ ให้ประเทศชาติอีกด้วย สำหรับการปฏิบัติภายใต้แนวทางดังกล่าวตามที่ พินยา ว่องกุล (2542) ได้กล่าวไว้ว่า ขั้นตอนการสร้างธุรกิจชุมชนจะต้องอยู่บนกระบวนการคิดและปฏิบัติที่อาจสรุปได้ดังนี้

1. จุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือผลิตสินค้าของชุมชน สมาชิกของชุมชนต้องมีเป้าหมาย เพื่อการบริโภคหรืออุปโภคของตนเอง หรือในครัวเรือนเป็นหลักด้วยการผลิตสินค้าหลายชนิดหลายประเภทลักษณะหลากหลายเพื่อการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อ และป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกไปนอกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะส่งผลให้การหมุนของเงินอยู่ในหมู่บ้าน และแพร่สะพัดอยู่ภายในหมู่บ้าน ดังนั้นตลาดธุรกิจชุมชนที่สำคัญเป็นอันดับแรกคือ มุ่งผลิตเพื่อตลาดที่เป็นตัวของผู้ผลิต

2. เมื่อสมาชิกผลิตเพื่อลดรายจ่ายของตนเอง หรือพึ่งพิงตนเองได้แล้วจึงค่อยขยายการผลิตออกไปสู่เพื่อนบ้าน เพื่อช่วยลดภาวะซื้อของแพงแก่เพื่อนบ้าน

ผู้ผลิตเองก็ไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้าจากภายนอกดังนั้นการตลาดขั้นที่สอง คือ ตลาดในชุมชน เป้าหมายอยู่ที่เพื่อน ๆ ในชุมชนโดยผลิตเพื่อทดแทนสินค้าที่นำเข้ามาจากนอกชุมชน

3. ต่อกจากนั้นเมื่อสินค้าเหลือจึงจะนำออกจำหน่าย แต่ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ต้องเริ่มต้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ใช้การลงทุนที่ต่ำ ใช้แรงงานที่มีในชุมชนและรู้จักพัฒนาภูมิปัญญาเดิมมาใช้และ ถ้าประสงค์จะผลิตจำนวนมากขึ้น ก็อาจทำได้ด้วยวิธีดั้งเดิมคือขยายฐานการผลิตจากปริมาณคนจำนวนมากแทนเครื่องจักรขนาดใหญ่ ดังนั้นการตลาดขั้นสุดท้ายคือ การตลาดนอกชุมชนที่เป็นการนำสินค้าที่เหลือ จากการใช้ภายในชุมชนออกจำหน่ายนำเงินจากบุคคลภายนอกเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งขั้นตอนทั้งสามนั้นเห็นได้ชัดว่าสอดคล้องกับการปฏิบัติตามแนวคิดทฤษฎีใหม่เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ดีเพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงขอเพิ่มเติมกลวิธีต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสามขั้นตอนนี้ข้างต้นกล่าวคือ

- การมุ่งผลิตเพื่อตลาดที่เป็นตัวของผู้ผลิต หรือก็คือการผลิตเพื่อความอยู่รอดของตน และคนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง หรือหมู่บ้านเดียวกันเสียก่อน โดยทั้งนี้อาจมีการรวมตัวกันเพื่อผลิตสินค้าอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อขายกันภายในหมู่บ้านเสียก่อนและพิจารณาว่าจะแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายใดบ้างเพราะผู้ทำการผลิตจะต้องมีความชำนาญ มีทักษะมีภูมิปัญญาในการผลิตนั้น ๆ หรือจะต้องมีการระดมทุน (ทั้งทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งความรู้) จากฝ่ายใดบ้าง เป็นต้น

- ต่อกมาก็นำสินค้านี้ดังกล่าวมาขาย ซึ่งอย่างน้อย ๆ ก็เพื่อลดการนำเข้าสินค้าจากภายนอกมีการพึ่งตนเอง ในการผลิตซึ่งประเด็นนี้ต้องย้อนกลับไปดูในเรื่องโอกาสทางการตลาดเพื่อจะพิจารณาว่าลูกค้าของเรา คือใคร จะทำให้เราสามารถกำหนดได้ว่าควรมีกกลยุทธ์อย่างไร ต่อกมาลูกค้าแต่ละรูปแบบซึ่งอาจดูจากความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก ทั้งนี้ อาจต้องใช้หลักการบริหาร เข้ามาช่วยในการวัดด้าน

ต่าง ๆ เช่น ต้องมีการวางแผน การจัดองค์กร การใช้
ภาวะผู้นำ และการประเมินผลที่มีคุณภาพ เป็นต้น

- **ขั้นสุดท้าย** เมื่อสินค้าเหลือพอ หรือเมื่อเกิด
ความต้องการในการขยับฐานะตนเองของคนในชุมชนมากขึ้น
จึงเริ่มมีตลาดนอกชุมชนโดยเป็นการนำเงินเข้าสู่ชุมชน

ซึ่งในที่นี้จึงอาจต้องนำกลยุทธ์ต่าง ๆ เข้ามา
ปรับใช้ เช่น **กลยุทธ์ทางการตลาด** ซึ่งเดชรัต และรุ่งทิพย์
(2542) ได้เสนอกยุทธ์ที่สำคัญต่อความอยู่รอด
ของธุรกิจชุมชนว่าประกอบด้วย 3 กลยุทธ์หลักได้แก่
กลยุทธ์การเป็นผู้นำในด้านต้นทุน ซึ่งอาจสร้างได้จาก
ปัจจัยหลายด้านด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นความได้เปรียบ
ในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ต้นทุนแรงงานที่ต่ำกว่า เทคโนโลยีและประสิทธิภาพ
การผลิตหรือการแปรรูปที่ดีกว่า การประหยัดทางขนาด
หรือแม้กระทั่งความได้เปรียบในแง่สถานที่ตั้ง, กลยุทธ์
การสร้างมูลค่าเพิ่มในตัวสินค้า เช่น การพัฒนาคุณภาพ
สินค้า การสร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ การสร้าง
เอกลักษณ์เฉพาะ และกลยุทธ์การลดต้นทุนในการ
ทำธุรกรรม ซึ่งก็คือการลดค่าใช้จ่ายกับพ่อค้าคนกลาง
หรือผู้แปรรูป เช่น การสร้างเครือข่ายของเกษตรกร
การควบคุมคุณภาพที่เคร่งครัด เป็นต้น การวางแผน
เชิงกลยุทธ์ ซึ่งอำนาจ ธีระวนิช (2544) กล่าวว่า
การทำธุรกิจควรจะต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสำหรับ
ธุรกิจขนาดย่อม (น่าจะพอปรับใช้กับธุรกิจชุมชนได้)
ควรจะต้องประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่สำคัญ 10
ขั้นตอนด้วยกันคือ การพัฒนาวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และ
แปลงเป็นภาระกิจต่อมาก็คือ ต้องกำหนดความสามารถ
หลักของกิจการ การหาส่วนแบ่งทางการตลาดและ
ตำแหน่งของกิจการเพื่อการแข่งขันอย่างมีประสิทธิภาพ
และถ้าเป็นไปได้ก็ควรมีการประเมินจุดด้อยและ
จุดแข็งของกิจการรวมทั้งวิเคราะห์ สภาพแวดล้อม
ทั้งที่เป็นอุปสรรค และโอกาสของกิจการต่อมาก็ำผล
ของขั้นตอนดังกล่าวมากำหนดปัจจัยที่มีผลต่อความ

สำเร็จของกิจการ ซึ่งในประเด็นนี้มีข้อเขียนเกี่ยวกับ
ประเด็นดังกล่าวแล้วมากมายดังเช่นงานของ ณรงค์
เพชรประเสริฐ ที่กล่าวไว้ในหนังสือธุรกิจชุมชนเส้นทาง
ที่เป็นไปได้ (2542) อารี เชื้อเมืองพาน ในบทความชื่อ
ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของธุรกิจ
ชุมชนสะสมทุนในภาคเหนือ ในวารสารเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กค. -
ธค. 2540) เป็นต้นต่อมาก็ำนำวิเคราะห์การแข่งขัน
กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกิจการกำหนดทาง
เลือกต่อมาจึงแปลงแผนกลยุทธ์ไปสู่แผนปฏิบัติ
รวมทั้งกำหนดการควบคุมที่แน่นอน ซึ่งพิจารณาแล้ว
ค่อนข้างตรงกับงานนั้นทิยา และณรงค์ หุตานูวัตร
ที่เขียนไว้ในหนังสือชื่อ SWOT การวางแผนกลยุทธ์
ธุรกิจชุมชน (2543) ซึ่งอาจนำมาพิจารณาประกอบ
ได้เป็นอย่างดี

กิจกรรมธุรกิจชุมชนซึ่งโดยแท้จริง น่าจะเป็น
แนวคิดที่มีต้นกำเนิดมาช้านานแล้ว เพียงแต่ชาวบ้าน
มิได้เรียกกิจการบางอย่างที่กลุ่มของตน ร่วมมือกันทำ
แล้วนำออกมาขาย เพื่อยังชีพว่าธุรกิจชุมชนอย่างไรก็ดี
แนวคิดดังกล่าวเมื่อกาลเวลาผ่านไปรวมทั้งการแปรเปลี่ยน
ของกระแสสังคม กระแสการเมือง และกระแสเศรษฐกิจ
ทำให้กิจการเหล่านั้น ถูกเบี่ยงเบนจากจุดที่ควรจะเป็น
การค้า การลงทุนและการแลกเปลี่ยนกลับได้รับความ
เห็นพ้องจากคนเหล่านั้น ความสามารถในการพึ่งตนเอง
การผลิตเพื่อยังชีพจึงขาดหายไปจากสังคมไทย จนเมื่อ
ความล้มเหลวของกระแสการพัฒนาแบบดังกล่าวเกิดขึ้น
จึงเริ่มกลับมาสนใจ แนวคิดที่มีพื้นฐานที่คน ที่รากฐาน
แต่ขาดจุดยืนหรือหลักการยึดเหนี่ยวจนเมื่อพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจ
พอเพียง และแนวคิดทฤษฎีใหม่ ประชาชนไทยจึงมี
แกนกลางยึดเหนี่ยวเพื่อพัฒนาประเทศให้มีความ
ยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ธุรกิจชุมชน : เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

เดชรัตน์ สุขกำเนิด และรุ่งทิพย์ สุขกำเนิด. “กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อความอยู่รอด และความสำเร็จของธุรกิจชุมชน.” วารสารเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 6, 1, มกราคม-มิถุนายน 2543 : หน้า 80-90.

พิทยา ว่องกุล. “หลักคิดและการพัฒนาธุรกิจชุมชน-วิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวมที่ยั่งยืน,” ในเศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 20 : วิสาหกิจชุมชน : กลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

----- . สร้างสรรค์ใหม่ : ชุมชนชนาธิปไตย-ธัมมาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2542.

อดิษฐ์ พันธเสน. “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์” ในเอกสารประกอบการสัมมนา ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์พลาซ่า 26 สิงหาคม 2542. กรุงเทพฯ : ม.ป.ส., 2542.

อำนาจ อีระวนิช. การจัดการธุรกิจขนาดย่อม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

อำพล เสนาณรงค์. “การเกษตร : ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ,” ใน ทฤษฎีใหม่ในหลวง : ชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพฯ : ร่วมด้วยช่วยกัน, 2542.